

рівня розвитку особистості, використання новітніх педагогічних технологій, соціальних та економічних процесів, які відбуваються в освіті й суспільстві, тож конструювання моделі враховує її прогностичність.

Вважаємо, що реалізація цієї моделі в педагогічній практиці дасть змогу підвищити рівень економічної компетентності молодших спеціалістів й стимулюватиме їх до подальшого вдосконалення фахової майстерності. Доцільними напрямками подальших розвідок є визначення й адаптація спеціальних методик формування досліджуваної характеристики для ефективної реалізації визначених педагогічних умов.

Список використаних джерел

1. Вартофський, М. Модели. Репрезентация и научное понимание [Текст] / М. Вартофський ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1988. – 506 с.
2. Головань, М.С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансфертної системи [Текст] / М.С. Головань // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 1. – С. 139-143.
3. Давыдов, В.П. Теоретические и практические основы моделирования процесса профессиональной подготовки специалиста [Текст] / В.П. Давыдов, О.Х. Рахимов // Инновации в образовании. – 2002. – № 2. – С. 63-65.
4. Жигір, В.І. Оцінювання професійної компетентності фахівця як фактор його формування [Електронний ресурс] / В.І. Жигір // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 2. – (Серія: Педагогічні науки). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2012_2/Jygir.pdf.
5. Зязюн, І. Філософія педагогічного світогляду [Текст] / І. Зязюн ; [за ред. Т. Левовицького та ін.]. // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український, українсько-польський журнал. – К. : Ченстохова, 2004. – Т. 6. – С. 209-222.
6. Назарова, О.Г. Формирование экономической компетентности учащихся : автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О.Г. Назарова. – Орел, 2008. – 24 с.
7. Тверезовська, Н.Т. Принципи формування математичної компетенції студентів аграрних ВНЗ [Текст] / Н.Т. Тверезовська, Е.І. Дібрівна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 159. – Ч. 1. – С. 138-144.
8. Урсул, А.Д. Информатизация общества и переход к устойчивому развитию цивилизации [Текст] / А.Д. Урсул // Вестник РОИВТ. – 1993. – № 1-3. – С. 35-45.

The article is devoted analyzes the essence of the concepts «model», «modeling», presented the author's model of forming of economic competence of junior specialists during their professional training in agricultural colleges and conducted its theoretical justification.

Key words: model, modeling, economic competence, junior specialist, economists of agriculture.

УДК 373.5.016:33

Кулішов В. С.

РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано основні складові та визначено загальний рівень економічної підготовки старшокласників у процесі профільного технологічного навчання.

Ключові слова: економічна підготовка, учні старшої школи, система економічних знань, економічне мислення, економічна культура, наукові основи організації праці.

Соціально-економічні перетворення в державі, пов'язані зі здобуттям суверенітету і незалежності, з переходом до ринкової економіки, орієнтацією на загальнолюдські цінності, потребують підвищеної уваги, інтересу до економічних знань учнівської молоді.

© Кулішов В. С., 2013

Проблема економічної підготовки особистості завжди була й залишається однією з найактуальніших у педагогічній науці та шкільній практиці, особливо на сучасному етапі роздержавлення власності, розгортання процесу приватизації, утвердження нових ринкових відносин. Економічна свідомість проникає в суть і зміст економічних явищ, процесів, розкриває закономірності їх розвитку. Як узагальнення вищого порядку, наукове економічне мислення має формуватись й у старшокласників, переростаючи у систему поглядів, у певні практичні переконання, що базуються на загальнолюдських цінностях: честі, совісті, правдивості, доброзичливості, бережливості, підприємливості тощо. Саме тому оптимізація змісту і шляхів реалізації економічної освіти є одним із першочергових завдань загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати аналізу економічних і педагогічних джерел засвідчують, що питанням економічної підготовки підростаючого покоління присвячено багато праць. Серед вагомих – дослідження Ю. Васильєва, І. Сасової [2], М. Вачевського [3], С. Лукаш [6], А. Нісімчука [7], І. Сасової, О. Аменда [8], Б. Шемякіна [10], О. Шпака [11].

Мета статті – проаналізувати основні складові та визначити загальний рівень економічної підготовки учнів старшої школи у процесі профільного технологічного навчання.

Економічна підготовка особистості як складова її загальної освіти є системою економічних знань, певних умінь і навичок їх творчого застосування з метою формування економічної свідомості та економічного мислення, світогляду, поглядів і переконань, економічної культури, пізнання й усвідомлення суті і переваг ринкової системи господарювання, розуміння принципів і структури механізмів функціонування цієї системи. Це уможливить здійснення ефективного аналізу господарської діяльності, дасть змогу раціонально організувати свою працю, виробить риси економічно вихованої людини.

Щоб з'ясувати реальний стан рівня засвоєння знань з економіки, формування умінь і навичок, розвитку економічного мислення і формування відповідної економічної культури учнів у межах технологічного профілю навчання, нами було здійснено констатувальний експеримент.

До дослідження було залучено понад 450 учнів 10-11 класів і майже 35 учителів шкіл Львівської і Сумської областей, м. Кривого Рога. Нами було розроблено відповідний інструментарій. Перша анкета для учнів розроблялася з метою з'ясування загального ставлення старшокласників до предмета «Економіка», обізнаності у питаннях економічного характеру. Серед іншого, досліджувався рівень зацікавленості учнів відповідними питаннями, вивчалися наміри респондентів щодо використання знань з економіки у подальшому навчанні та майбутній професійній діяльності. За другою анкетною для учнів ми з'ясовували рівні елементарних знань з економіки, розвитку економічного мислення, сформованості відповідної економічної культури, знання окремих елементів наукової організації праці.

Отже, проведене опитування підтвердило деякі припущення, що виникли у ході дослідження. Так, на запитання «Чи потрібне поглиблене вивчення економіки у старших класах школи?» позитивно відповіли 65 % учнів міських і майже 48 % сільських шкіл, відповідно 29 % і 39 % опитаних заявили, що таке вивчення не потрібне, решта не визначилися з відповіддю. Здобуті емпіричні дані вказали на те, що більше половини учнів усвідомлюють важливість знань з економіки для майбутньої життєдіяльності у суспільстві з ринковим механізмом господарювання. З огляду на це, майже 50 % респондентів і заявили, що не задоволені своїм рівнем знань з предмета на момент опитування.

Однак, як виявилось, це не є перешкодою для того, щоб пов'язати свою майбутню професійну діяльність зі сферою бізнесу і підприємництва. Принаймні майже 35 % опитаних упевнені саме у такому виборі. Понад 53 % респондентів відповіли, що якби вони отримали у спадок мільйон, то обов'язково б відкрили власну справу, незважаючи на те, що лише 7 % оцінюють свій рівень знань з економіки як високий. Проблема навіть не в тому, що по закін-

ченню навчання учні планують пов'язати свою професійну діяльність з новими формами власності, розпочати власну підприємницьку діяльність, а в тому, що понад 80 % опитаних не мають уявлення про те, з чого слід починати, не обізнані з процедурою створення і діяльністю підприємств різних форм власності, малого і середнього бізнесу.

Слід зазначити, що зацікавленість питаннями економічного характеру часто виникає в учнів під впливом оточення. Як показало дослідження, на запитання «Чи обговорюєте ви вдома проблеми економічного розвитку країни, міста?» відповіді розподілилися так: часто – 9 %; іноді – 72 %; ні – 19 %. На запитання «Чи обговорюєте ви з друзями деякі питання економіки?» варіант «так, часто» обрали 6 % учнів; відповіді «так, іноді» – 56 %; «ні» – 38 %. Лише 8 % опитаних заявили, що активно стежать за економічною ситуацією в країні, місті, майже 65 % учасників опитування повідомили, що цікавляться час від часу, решта практично не цікавиться економічними питаннями.

У ході експерименту виявлено, що школа не є основним і єдиним джерелом економічних знань для більшості учнів. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє тому, що підростаюче покоління отримує потрібну інформацію з Інтернету, телебачення, радіо, друкованих засобів масової інформації тощо (див. табл.1).

Таблиця 1

Джерела поповнення знань з економіки (у %)

Джерела	Учні сільської школи	Учні міської школи
Уроки	46	43
Преса	39	19
Телебачення	81	60
Інтернет	82	74
Радіо	20	5
Спеціальна література	9	13

Окрім зазначеного, проведений експеримент засвідчив, що рівень економічних знань пересічного старшокласника наразі не є достатнім. Учням було запропоновано пояснити значення елементарних економічних понять, якими вони систематично оперують у процесі вивчення деяких навчальних предметів (у т.ч. на уроках технологій) та у повсякденному житті. Якщо умовно прийняти правильне визначення за високий рівень, наполовину вірне за середній, і неправильне за низький рівень, то можна стверджувати, що для переважної більшості опитаних старшокласників притаманним є невисокий рівень (див. табл. 2).

Таблиця 2

Рівень розуміння старшокласниками елементарних економічних термінів (у %)

Рівні	Терміни				
	Попит	Пропо- зиція	Собівартість продукції	Прибуток	Рентабельність підприємства
Високий	20	15	15	19	18
Середній	15	14	19	8	16
Низький	65	71	66	73	66

Другим етапом перевірки економічної підготовки учнів стали тестові завдання, що містять кілька запитань з трьома варіантами відповідей і призначені для перевірки елементарних знань ринкової економіки. Тестова діагностика показала певну ефективність асоціативного сприйняття матеріалу: учні, керуючись скоріше життєвим досвідом, аніж економічними знаннями, у більшості випадків вибрали правильний варіант відповіді. Так, на запитання про сутність ринкової економіки правильними виявилися відповіді 57 % сільських і 59 % міських старшокласників. Основні причини інфляції розуміють 61 % і 63 % учнів відповідно.

Однак, складові і механізми прибутковості підприємства правильно виявити змогли лише 31 % сільських і 37 % міських учнів.

Наступний етап експерименту ставив за мету визначення когнітивної складової економічної підготовки учнів, у результаті чого респондентам було запропоновано кілька проблемних ситуацій економічного характеру, розв'язання яких передбачало, передусім, перевірку рівня розвитку економічного мислення учнів, а також діагностику не стільки рівня економічних знань, скільки розуміння ними механізмів дії ринкової економіки. Якщо оцінити здобуті результати за тією самою схемою, що й під час визначення рівня засвоєння елементарних економічних понять, то вкотре підтверджується, з одного боку, брак знань учнів з економічних предметів, а з іншого, вміння застосувати засвоєне у практичній ситуації (див. табл. 3).

Таблиця 3

Рівень розвитку економічного мислення учнів старшої школи (у %)

Рівні	Учні міської школи	Учні сільської школи
Високий	10	8
Середній	34	20
Низький	56	72

Що стосується ще однієї складової економічної підготовки старшокласників, а саме рівня економічної культури, то, як показало дослідження, він мало чим відрізняється від рівня знань учнів з економіки, а також рівня розвитку економічного мислення. Така закономірність не є випадковою, адже ці елементи як структурні компоненти цілісного поняття економічної підготовки взаємопов'язані. Так, лише 12 % учителів оцінюють рівень загальної культури старшокласників як високий, 76 % – як середній, і майже 12 % переконані у тому, що він низький. Серед людських якостей, що безпосередньо чи опосередковано стосуються економічної складової людського життя, учням було запропоновано розставити порядкові номери за мірою значущості для них: від найбільш до найменш важливих. За результатами опрацювання здобутих ми побудували такий рейтинг: 1) відповідальність – 36 %; 2) працьовитість – 20 %; 3) розважливості – 9,5 %; 4) організованість – 7,5 %; 5) дисциплінованість – 7 %; 6) колективізм – 6 %; 7) економність – 5 %; 8) ощадливість – 4,5 %; 9) підприємливість – 3 %; 10) діловитість – 1,5 %.

Як бачимо, учні в основному віддали перевагу якостям, що описують риси характеру людини (відповідальність, працьовитість), а не ілюструють рівень економічної культури (ощадливість, підприємливість). Це спонукає до висновку про недостатній рівень економічного навчання й виховання, а також про слабе методологічне забезпечення цього освітнього напрямку.

Як ми вже зазначали, важливою складовою економічної підготовки підростаючого покоління є елементи наукової організації праці. Про важливість цього підходу зазначали класики вітчизняної педагогічної думки [1; 9]. Багато уваги приділяється цьому елементу освіти та виховання у працях сучасних учених (педагогів і економістів) [3; 7; 8; 11].

Продовжуємо аналізувати емпіричні дані. На запитання «Чи завжди ви плануєте свої справи?» позитивно відповіли 25 % учнів, 48 % повідомили, що лише інколи це роблять, решта – 27 % – ніколи нічого не планують. Речі, якими старшокласники користуються щодня, завжди знаходять на потрібних місцях лише 22 % учнів, 45 % – знаходять лише інколи на місцях, решта – 33 % опитаних – завжди шукають свої речі. Отже, як виявило дослідження цього аспекту, є значні недоліки, що перешкоджають плануванню, негативно позначаються на організації праці учнів і їхнього робочого місця.

Основні показники стану сформованості структурних компонентів економічної підготовки старшокласників подано графічно (див. рис. 1). Загальний рівень економічної підготовки старшокласників відображено на рис. 2.

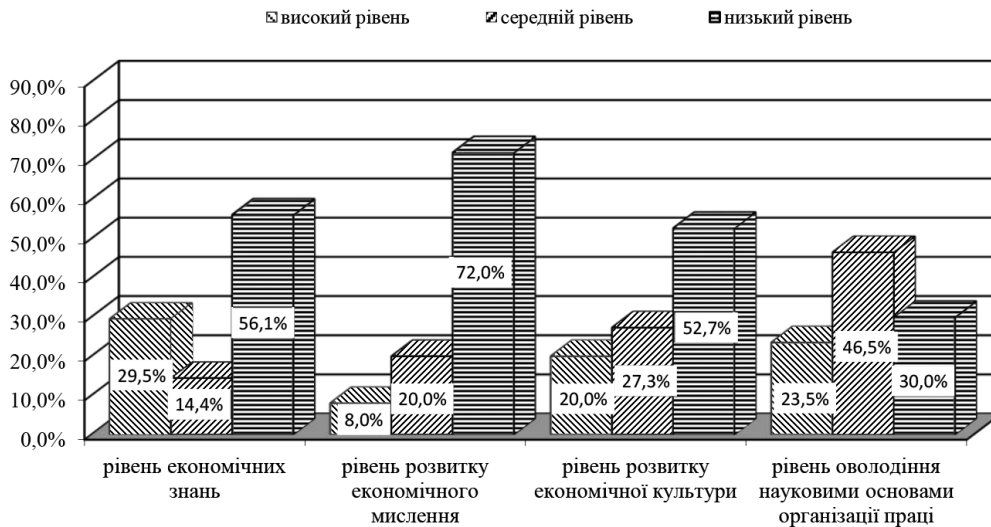

Рис. 1. Стан сформованості основних структурних компонентів економічної підготовки старшокласників

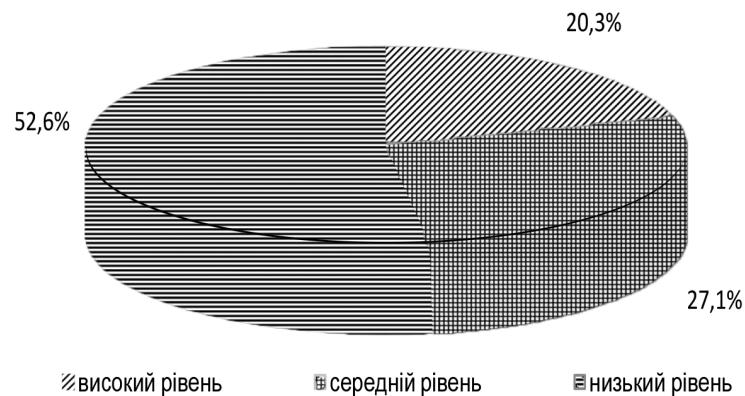

Рис. 2. Загальний рівень економічної підготовки старшокласників

Як довів експеримент, більшості опитаних притаманний низький рівень економічної підготовки, що є неприпустимим для суспільства з ринковим механізмом господарювання. Тому, не випадково лише 15 % респондентів вважають себе підготовленими до трудової діяльності в умовах ринкової економіки. На нашу думку, існує кілька причин низького показника економічної підготовки учнів старшої школи.

По-перше, змін потребує організація навчальної діяльності учнів на заняттях з основ економіки. Досі основним методом засвоєння знань є репродуктивне відтворення навчального матеріалу (ситуація була характерною для попередньої освітньої парадигми). Подібне навчання формує поверхові знання з предмета. Не підкріплюючись практичною діяльністю, такі знання малоефективні. Як наслідок – в учнів формується репродуктивний тип мислення, тобто за відтворювального мислення у незнайомій ситуації, яка потребує нестандартного її розв'язання, учням важко діяти чи приймати правильні рішення. Так, на запитання «Чи створюєте ви проблемні ситуації економічного характеру на своїх уроках?» позитивно відповіли лише 22 % учителів, майже 35 % повідомили, що іноді практикують такий метод навчання, решта – ніколи не застосовували. Сучасна методика навчання вимагає, передусім, творчої, продуктивної діяльності як учителя так і учнів. Практика підтверджує, що найбільш ефективними є інтерактивні методи навчання – дискусії, ділові, рольові та імітаційні ігри, проблемні ситуації, які дають змогу учнівській молоді поринути в активно-контрольоване спілкування, за допомогою якого вони проявляють власні особистісні та навчальні можли-

вості [5, с. 7–8]. Отже, старшокласників необхідно залучати до творчого процесу, активних форм діяльності, що сприятиме продуктивному засвоєнню економічних знань, розвиткові економічного мислення, формуванню відповідної економічної культури.

По-друге, досі проблемним питанням залишається фахова компетентність шкільних учителів економіки. Цю функцію в основному виконують учителі географії, біології, фізики, математики, технологій, інколи навіть гуманітарних дисциплін, які не мають базової економічної освіти. Анкетування виявило значні недоліки економічної підготовки педагогів, що відповідними чином впливає на здійсненні ними економічної освіти та виховання учнів. На запитання «Як ви оцінюєте власний рівень економічних знань?» 35 % учителів відповіли, що оцінюють його як високий, майже 52 % переконані, що мають середній рівень знань, понад 13 % респондентів – низький.

По-третє, чинний стандарт повної загальної середньої освіти передбачає дуже мало годин на викладання економічних предметів у старшій школі [4]. Наразі програмою передбачено 1 годину на тиждень для навчання економіки в 11 класі на рівні стандарту та академічному, по 3 години на тиждень у 10 та 11 класах на профільному рівні у межах суспільно-гуманітарного напрямку навчання. Окремі елементи економіки учні опановують у 10 класі під час вивчення технологій. Однак, не йдеться про те, що сільська школа не завжди може собі дозволити запровадження профільного навчання предмета у зв'язку з обмеженою кількістю учнів, а також наявністю відповідних фахівців для його здійснення. Тож, здебільшого, залишаються години рівня стандарту, на які і має бути покладене основне навантаження цього освітнього напрямку.

По-четверте, економіка, у порівнянні з іншими шкільними предметами, вирізняється доволі слабким методологічним забезпеченням. До цієї бази зараз входять кілька підручників як вітчизняного, так і закордонного зразків, десятків програм, окремі з яких визнані на загальнодержавному рівні, газета «Економіка в школах України» та декілька методичних рекомендацій для вчителів.

По-п'яте, не в кращому стані знаходиться й економічне виховання підростаючого покоління. Така робота мала б проводитися паралельно – як у школі, так і в сім'ї. Однак, експеримент засвідчив, що більшість педагогів у процесі викладання не ставлять завдання, пов'язані з економічним вихованням учнів. Так, лише 24 % учителів використовують на своїх уроках економічні ситуації, що підкреслюють важливість суспільно-корисної продуктивної праці, привчають дітей до ощадливості, планування свого часу, організації своєї діяльності – 28 %, здійснюють позаурочну роботу з економічного виховання (виховні години, бесіди, економічні КВК тощо) – 17 % опитаних. Що стосується економічного виховання в сім'ї, то 9,5 % респондентів засвідчили, що така робота проводиться регулярно, майже 58,6 % опитаних повідомили, що лише іноді, решта – 31,9 % – відповіли негативно.

Отже, стає очевидним той факт, що загальний рівень економічної підготовки старшокласників не відповідає реаліям суспільства з ринковою економікою. Тож доходимо висновку про необхідність розробки інноваційного змісту й методики профільної економіко-технологічної підготовки учнів старших класів. Водночас слід урахувувати потреби і можливості учнів, їхні нахили та інтереси, психологічні особливості, а також сучасні проблеми реформування наукового і виробничого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Блонский, П.П. Трудовая школа [Текст] / П.П. Блонский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – С. 86-169.
2. Васильев, Ю.К. Экономическое образование и воспитание подрастающего поколения [Текст] / Ю.К. Васильев, И.А. Сасова // Советская педагогика. – 1998. – № 1. – С. 89-96.
3. Вачевський, М.В. Економічне виховання як основа формування готовності молоді до самостійної трудової діяльності [Текст] / М.В Вачевський // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 4. – С. 47-52.

4. Державний стандарт повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/state_standarts.
5. Ковтарадзе, Д. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения [Текст] / Д. Ковтарадзе. – М. : МПСИ. Флинта, 1998. – 192 с.
6. Лукаш, С. Економічна освіта підлітків на уроках праці [Текст] / С. Лукаш // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1999. – № 3. – С. 15-18.
7. Нисимчук, А. С. Экономическое образование школьников : кн. для учителя [Текст] / А. С. Нисимчук. – М. : Просвещение, 1991. – 128 с.
8. Сасова, И.А. Экономическое воспитание школьников в процессе трудовой подготовки [Текст] / И.А. Сасова, А.Ф. Аменд ; [под ред. В. К. Розова]. – М. : Просвещение, 1988. – 190 с.
9. Сухомлинський, В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 1. [Текст] / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – 654 с.
10. Шемякін, Б.П. Економічне виховання школярів: Питання теорії і методики [Текст] / Б.П. Шемякін. – М. : Педагогика, 1986. – 96 с.
11. Шпак, О.Т. Вивчення і оцінка рівня економічної підготовки учнів: питання теорії і методики : навч. посіб. [Текст] / О.Т. Шпак, С.Г. Цибін, В.М. Городній, В.І. Терес ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Четверта хвиля, 2001. – 127 с.

The article highlights the main elements and defines the overall level of economic training of senior pupils in the process of profile technological learning.

Key words: *economic training, senior pupils, a system of economic knowledge, economic thinking, economic culture, the scientific basis of work organization.*

УДК 373.5.016:53

Мельник Ю. С.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ПРИКЛАДНІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ЗАДАЧІ З ФІЗИКИ

У статті охарактеризовано загальні й часткові способи розв'язування прикладних експериментальних задач з фізики. Розглянуто психолого-дидактичні та методичні аспекти формування практичних умінь учнів застосовувати фізичні закони й закономірності. Визначено складові методики навчання старшокласників формулюванню й розв'язуванню експериментальних задач.

Ключові слова: *прикладна експериментальна задача, уміння формулювати і розв'язувати експериментальні задачі, винахідницька діяльність, підготовчі вправи, алгоритмічний припис, густина, об'ємна вага та липкість ґрунту.*

Здійснення прикладного дослідження, яке структурно можна представити у вигляді низки експериментальних задач, є невід'ємним компонентом винахідницької діяльності, спрямованої на вирішення певної виробничо-технологічної проблеми. Ефективність такої діяльності залежить від рівня практичних умінь учнів розв'язувати прикладні експериментальні задачі з фізики.

Складність розглядуваної проблеми обумовлюється насамперед тим, що експериментальні задачі належать до категорії творчих, тобто не мають відомого алгоритму розв'язку. Як свідчить практика, досить часто учні виявляються не підготовленими до їх розв'язання, не вмюють самостійно скласти експериментальну установку, здійснити вимірювання, обробити результати дослідження, зробити висновок тощо.